

ZEEUWS ERFGOED

INHOUD

- 4 Zierikzee aan de zijde van de Prins van Oranje in 1572
- 8 Activiteitenagenda Erfgoed Zeeland
- 10 Het muZEEum gaat vernieuwen
- 12 Samen sterker:
De Zeeuwse Erfgoed Coöperatie
- 14 Leren kijken naar een monument
- 16 Trots op het monument
Uniek praalgraf krijgt
nodige opknapbeurt
- 20 Gouwe Leeuwen
- 22 Jongeren enthousiasmeren
tijdens dag van de bouw
- 23 Grensverhalen | 10
Het verlies van Sommelsdijk
- 28 ERFGOEDallerlei
- 30 Congres rondom Slot Haamstede
- 31 NIEUW in de musea
Gloednieuw museum Hulst
- 32 MOnuMENTaal

COLOFON

Zeeuws Erfgoed - blad voor erfgoedliefhebbers is een uitgave van Erfgoed Zeeland en verschijnt vier keer per jaar (ISSN 1570-5005). Erfgoed Zeeland is het centrale aanspreekpunt voor het erfgoed in Zeeland. De activiteiten van Erfgoed Zeeland worden onder andere mogelijk gemaakt door de Provincie Zeeland.

Redactie Erfgoed Zeeland

Illustraties Erfgoed Zeeland, tenzij anders vermeld

Looierssingel 2 +31 (0)118 670 870
Postbus 49 info@erfgoedzeeland.nl
4330 AA Middelburg www.erfgoedzeeland.nl

Volg ons

Steun ons Erfgoed Zeeland staat voor het beschermen, benutten en beleven van erfgoed. Samen met de vele andere erfgoedorganisaties in Zeeland richten wij ons op een goed functionerende erfgoedzorg. Dit met de steun van onze donateurs. Donateur worden kan al voor 17,50 euro per jaar. Je kunt ons ook eenmalig steunen met een gift op bankrekeningnummer NL75 RABO 0335 0886 00 ten name van Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland. Meer weten? Kijk op erfgoedzeeland.nl/steun-ons.

Reacties en ledenadministratie Reacties en wijzigingen graag digitaal via zeeuws erfgoed@erfgoedzeeland.nl of via de postbus.

Opmaak decreet | **Druk** Meulenberg Media, Middelburg

Auteursrecht Het auteursrecht van *Zeeuws Erfgoed* (gehele uitgave) berust bij Erfgoed Zeeland; van externe bijdragen bij de auteurs. Gehele of gedeeltelijke overname of publicatie van artikelen is uitsluitend toegestaan met bronvermelding na toestemming van Erfgoed Zeeland en de rechthebbende(n). Erfgoed Zeeland streeft er met de uiterste zorgvuldigheid naar om voorafgaand aan het moment van publicatie contact op te nemen met de rechthebbende(n). Mochten personen of instanties als rechthebbende(n) alsnog niet benaderd zijn, dan kunnen zij hiervoor contact opnemen met de redactie. Erfgoed Zeeland kan op geen enkele wijze aansprakelijk worden gesteld voor door derden aangeleverd beeldmateriaal waarop auteursrecht berust.

Aan dit nummer droegen bij John Akkermans, Joost van den Berg, Elma Berman, Luitzen Bijlsma, Saskia Buitenkamp, Jeanine Dekker, Ernst Dekkers, Monique van Doorn, Johan Francke, Wim Jakobsen, Karel-Jan Kerckhaert, David Koren, Sem de Paauw, Martijn van Poecke, Tjirke Roelofs, Huib Uil, Pol Verbeeck en Janneke de Wit.

Foto omslag 1572 opnieuw beleefd op 16 juli 2022 | foto Huib Uil.

Beschermen, benutten en beleven

Zo divers en inspirerend als het afgelopen seizoen was met events op het gebied van erfgoed, zo afwisselend en interessant is deze editie van Zeeuws Erfgoed. Met aandacht voor de aansluiting van Zierikzee bij Willem van Oranje in 1572, en een prachtige bijdrage in de rubriek 'Trots op het monument' over het praalgraf in Stavenisse dat een opknappbeurt krijgt. Komende maanden staan er ook weer heel wat events gepland. Lees hierover in de agenda waar we extra aandacht schenken aan de Open Monumentendag 2022 en het Koude Oorlogweekend op zaterdag 22 en zondag 23 oktober. U kunt dan onder andere een kijkje nemen in de BB-bunker aan de Looierssingel in Middelburg.

En dit zijn nog maar enkele van de interessante verhalen in dit nummer. We zien dat erfgoed volop in de belangstelling staat en zich steeds meer manifesteert via verbindingen met andere sectoren. Bijvoorbeeld via de verbinding met hedendaagse kunst en muziek zoals bij PopMonument, dat in juli gehouden werd in Veere en Middelburg. Verschillende kunstvormen werkten hier samen op de meest prachtige plekken. Dit festival - dat in Bergen op Zoom is geboren en nu ook in Zeeland terrein wint - brengt de werelden van

kunst, muziek en erfgoed op een geweldige manier bij elkaar.

Dergelijke nieuwe verbindingen zullen steeds meer aandacht krijgen in ons werk en dus ook in onze communicatiemiddelen. Naast het beschermen van erfgoed, gaat benutten en beleven van materieel en immaterieel erfgoed steeds meer een rol spelen. Bij de inwoners van Zeeland maar ook bij onze gasten. Komende maanden gaan we vanuit deze ontwikkeling kijken naar hoe we dit mooie blad mee kunnen laten groeien met nieuwe manifestaties in de erfgoedsector. Heeft u wensen, ideeën of tips voor de vernieuwing van Zeeuws Erfgoed? Laat het ons weten door een mail te sturen naar zeeuws erfgoed@erfgoedzeeland.nl.

Vooralsnog genieten we van de prachtige zomer met veel activiteiten op het gebied van erfgoed en verheugen we ons op een interessant najaar.

Ik wens u veel leesplezier!

Monique van Doorn,
Directeur Erfgoed Zeeland

Afbeelding
Het optreden van Moss
in de Grote Kerk Veere
tijdens PopMonument
2022 | foto Lotte
Brouwers.

Zierikzee aan de zijde van de Prins van Oranje in 1572

Afbeelding
Inname van Brielle,
1 april 1572 | bron:
Streekarchief
Voorne-Putten.

1572 markeert een belangrijke omslag in de geschiedenis van ons land. De Nederlandse Opstand dreigde een mislukking te worden. De verovering van Brielle op 1 april betekende een wending ten gunste van het verzet tegen de Spaanse politiek. Na Vlissingen en Veere schaarde Zierikzee zich in de rij van steden die zich aansloten bij prins Willem van Oranje.

Het nieuws van de val van Brielle

Hoe bereikte het nieuws van de inname van Brielle Schouwen? Claes Vaer, een stuurman uit Brouwershaven, werd met zijn schip door de watergeuzen voor de kust van Walcheren gekaapt. Ze voeren naar Brielle en daar zag Claes hoe de geuzen, die vernamen dat er in de stad geen garnizoen was, Brielle hadden ingenomen. Claes Vaer slaagde erin te ontsnappen en naar zijn woonplaats te gaan. Daar werd dit nieuws doorgegeven aan het stadsbestuur van Zierikzee. Dat zond onmiddellijk bode naar het land van Voorne om meer te weten te komen. De leden van het Zierikzeese stadsbestuur wilden samen met hun collega's in Brouwershaven en Bommenede, de versterkte plaats ten oosten van

Brouwershaven, de eilanden Schouwen en Duiveland behouden voor de koning, zo hadden ze geschreven aan de landvoogd, de hertog van Alva.

Om bekendheid te geven aan de inname van Brielle schreef het Zierikzeese stadsbestuur op 4 april aan zijn collega's in Goes. Dat deze gebeurtenissen veel emoties losmaakten, lezen we terug in het slot van de brief. "Ende hopen dattet al uyt zoe quaet nyet en es als men luyde es roupende", vrij vertaald: We hopen dat het niet zo erg is als men nu luid roept. Om dan te besluiten met: "God almachtig, wil gratie geven, dattet ten minsten quetse van den lande vergaen moet." Met andere woorden: God almachtig wil ons nog vrijwaren dat het met de minste schade van het land mag gaan. Dat laatste bleef een wens.

Afbeelding links

Lieven Jansse
Kaersemaker | bron:
Zeeuws Archief, beeld-
collectie Schouwen-
Duiveland.

Afbeelding rechts

Kaart van Zeeland door
Frans van Hogendorp
met Zierikzee
gemarkeerd | bron:
Rijksmuseum,
Amsterdam.

Verdediging

Meteen na het sensationele nieuws waren Zierikzee en de eilanden Schouwen en Duiveland in staat van paraatheid gebracht. Er werden wacht-diensten ingesteld in onder meer de duinen van Schouwen en drie schepen uitgerust om de wateren rond Schouwen te bewaken. In Zierikzee kregen de weerbare mannen wapens. Ze vulden de schutterijen aan, zodat 1400 mannen gereed stonden. Nog in april vielen de geuzen de duinen van Schouwen binnen, maar de dorpelingen wisten hen te verdrijven. Op 21 april kwamen de geuzen terug. Ze plunderden de kerken van Bruinisse, Dreischor en Bommenede en eisten de overgave van Brouwershaven. Maar het stadsbestuur en de burgerij waren vastberaden en wezen de eis af.

In Zierikzee heerste verdeeldheid. Baljuw Simon Goesman en Bruninck van Wijngaarden, rentmeester van Zeeland beoosten Schelde, vormden de leiders van degenen die trouw wilden blijven aan de Spaanse koning. De vissers en schippers daarentegen, zo'n duizend man, waren hun tegenstanders. De meeste stedelingen wilden neutraal blijven. Maar allen hadden een afkeer van de Spaanse soldaten.

Op 27 april overmeesterden de geuzen Brouwershaven. Een deel van de inwoners vluchtte. De volgende dag bezorgden de water-geuzen een brief in Zierikzee waarin de stad werd aangespoord zich te stellen onder het gezag van prins Willem van Oranje. Schepen Lieven Jansse Kaersemaker (1528-1613) profileerde zich als woordvoerder van de burgerij en pleitte voor het weigeren van Spaanse troepen, maar de

meerderheid koos anders. Dat lekte uit en de vissers waren woedend; een oproer dreigde. Met hun steun werd Kaersemaker degene die de stadsverdediging organiseerde.

Op 7 mei, in de vroege ochtend, ging het nieuws door de stad dat een vloot van omstreeks dertig schepen naderde met soldaten van de koning aan boord. Bij het Nieuwe Hoofd, een aanlegplaats aan de zeedijk van de Oosterschelde ten zuiden van Zierikzee, stonden het stedelijk bestuur en een groot aantal gewapende mannen. Zij en Kaersemaker waren vastbesloten een ontschepping te verhinderen. Maar de vloot zwenkte af richting Walcheren. De volgende dag keerden de schepen terug. Opnieuw steeg de spanning. Weer ging Kaersemaker, vergezeld van 1100 man, naar het Nieuwe Hoofd en met haast werd alles in gereedheid gebracht om een aanval af te weren. Driehonderd mannen maakten zich gereed. Omdat de anderen geen wapens hadden, keerden zij terug naar de stad. Kaersemaker weigerde de Spaanse militairen toe te laten. De afgevuurde kanonschoten alarmeerden de geuzenschepen. Zij vernietigden de Spaanse schepen; slechts enkelen wisten te ontsnappen.

Deze aantasting van het koninklijk gezag bracht het stadsbestuur in een benarde positie. Ze werden gedwongen een Spaans garnizoen te accepteren. Kaersemaker, die uitgeleverd moest worden, wist te ontsnappen. Vele teleurgestelde vissers verlieten de stad. Op 12 mei marcheerden ongeveer vierhonderd Waalse manschappen, in dienst van de koning, de stad binnen. Juist op dat moment verscheen ook de geuzenvloot, maar de Walen wisten een aanval af te slaan. Ondertussen hadden de geuzen Brouwershaven verlaten.

Afbeelding

Feestende jeugd met vliegers in Zierikzee, 1922 | bron: Zeeuws Archief, beeldcollectie Schouwen-Duiveland.

Afbeelding onder

Zierikzee rond 1572 | bron: Rijksmuseum, Amsterdam.

Niettemin vormden ze een permanente dreiging. Ze plunderden een aantal dorpen, zonder enige tegenstand. Ook de Waalse soldaten misdroegen zich. Het gevolg was dat de bevolking hen liever zag vertrekken om plaats te maken voor de

geuzen. Het stadsbestuur wilde echter onverkort vasthouden aan zijn steun aan het koninklijk gezag.

De overgang

De dreiging kwam nu van drie kanten. In het noorden lagen de geuzen. Zij hadden ook Duiveland in hun bezit en bedreigden daardoor ook vanuit het oosten de stad. Aan de zuidzijde zeilde de geuzenvloot. Het stadsbestuur zat, zoals het zelf zei, als een muis in de val. Op 3 augustus legde een vloot van twintig schepen uit Veere aan bij de zeedijk, maar de schepen werden door de Walen teruggedreven. Op 4 augustus ging een noodkreet van het stadsbestuur uit naar de hertog van Alva. Voor de tweede keer landden de geuzen en dit keer lieten ze zich niet verdrijven. Ook de volgende dag werd er hevig gevochten, met vele slachtoffers tot gevolg.

Het stadsbestuur en de militaire commandant, Adriaan de Renaix, beseften hoe hopeloos de toestand was. Op 8 augustus, om twee uur 's nachts, overvielen de geuzen de versterking aan de zuidzijde van de havenmonding. Het stadsbestuur zag het nutteloze van verzet in en verzocht De Renaix met zijn troepen te vertrekken. Die hield de leden van het bestuur voor dat ze streng gestraft zouden worden voor dit verraad aan de koning. Het was de Veerse burgemeester Richard

Afbeelding

Een deel van de optocht aan het Havenplein in Zierikzee, 1922 | bron: Zeeuws Archief, beeldcollectie Schouwen-Duiveland.

Barradot die ervoor zorgde dat de overgang zo soepel mogelijk verliep. In een overeenkomst werden de voorwaarden vastgesteld waaronder Zierikzee zich zou stellen onder de prins van Oranje. De volgende dag vertrok het Waalse garnizoen per schip, overigens nadat de geuzen door verraad hun wapens in handen wisten te krijgen.

Op 10 augustus trokken de geuzentroepen, met aan het hoofd kapitein Jacob Simonsz. de Rijck, Zierikzee binnen. De volgende dag werd de gesloten overeenkomst bekrachtigd door Jeronimus de Rollé, gouverneur van Veere, en door de geuzenkapiteins. Onder dezelfde voorwaarden vielen ook de stad Brouwershaven en het platteland. Burgemeester Barradot ging op weg naar prins Willem van Oranje om hem de verheugende mededeling te doen dat ook Zierikzee en Schouwen-Duiveland zich onder diens gezag hadden geplaatst.

Het beleg (1575/1576)

Voor Schouwen-Duiveland volgde nog een moeilijke periode. In 1575 ondernam het Spaanse gezag een veldtocht met Zierikzee en Schouwen-Duiveland als doel. Door de verovering ervan zou een wig worden gedreven tussen de opstandige gewesten Holland en Zeeland. Negen maanden lang werd geprobeerd Zierikzee te behouden voor de prins van Oranje en na de capitulatie duurde de

bezetting niet lang. Maar de schade was enorm. Menig dorp was geplunderd en geheel Schouwen stond onder water. Het herstel zou veel vergen. De gevolgen zijn nog heden te zien, want sommige dorpen vervielen als gevolg van deze strijd tot gehuchten of minder.

Feesten

De overgang van Zierikzee in 1572 werd in 1772 herdacht met een redevoering door de rector van de Latijnse school. In 1872 was Zierikzee tijdens drie dagen, 16-18 juli, in feestdos gehuld. Er was een gekostumeerde optocht en drie muziekkorpsen bliezen er lustig op los. In 1922, op 13 juli, was het opnieuw feest. Ook nu was er een feestrede, een nog grotere historische optocht, veel muziek en allerlei andere activiteiten. Op 14 juli 1972 was er een waterspel. Ook in 2022, op 16 juli, waren de tijden van '1572' opnieuw te proeven door optredens van de Zierikzeese rederijders rond de oude vertrouwde Dikke Toren. Hij doorstond de eeuwen en was van alles getuige.

Huib Uil

Literatuur

- C. Rooze-Stouthamer, *De opmaat tot de Opstand*, Hilversum 2009.
- Huib Uil, Het onafhankelijkheidsfeest in 1872, in: *Wereldregio*, 8 juli 2022.

10 & 11
september

Open Monumentendag

Jouw route naar
een duurzaam
monument

Afbeelding

De inspectiebus van
de Monumentenwacht
voor twee monumentale
woningen in Middelburg.

In het weekend van 10 en 11 september vindt de 36e editie van de Open Monumentendag (OMD) plaats met als thema duurzaamheid. Een toepasselijk thema, want verduurzamen draagt immers bij aan het springlevend houden van monumenten. Tijdens de OMD krijg je de kans om binnen te kijken bij verschillende monumenten. Veel eigenaren en beheerders in Zeeland doen weer mee.

Een energiezuiniger monument? De Monumentenwacht helpt je graag op weg!

Het gebouw van Erfgoed Zeeland blijft ditmaal dicht: onze Monumentenwacht trekt er namelijk zelf op uit! Op zaterdag 10 september is zij met een inspectiebus te vinden in Middelburg, in Brouwershaven en in Zierikzee. Ze vertellen je daar graag van alles over het verduurzamen van woonhuismonumenten en het duurzaam monumentenpaspoort.

Kijk voor alle details op
www.erfgoedzeeland.nl/omd-2022.

Nieuwsbrief ontvangen?

Wil je op de hoogte gehouden worden van alles op het gebied van verduurzaming van woonhuismonumenten via interessante artikelen, ontwikkelingen, verhalen van andere monumenteigenaren én handige tips?

Schrijf je via duurzaamemonumenten.nl/ nieuwsbrief in en ontvang twee keer per kwartaal de 'duurzame monumenten' nieuwsbrief van Erfgoed Zeeland.

22 & 23
september

Koude Oorlog Weekend in de BB-bunker

In de juni-editie van *Zeeuws Erfgoed* was de 'save the date' te lezen voor het Koude Oorlog Weekend in de BB-bunker. Inmiddels is het programma bekend, en willen we onze lezers graag uitnodigen om een kijkje te komen nemen op zaterdag 22 of zondag 23 oktober 2022.

Wat is er te zien?

De ondergrondse bunker van Erfgoed Zeeland is 'gastlocatie', waar enthousiaste vrijwilligers uit Zeeland verschillende aspecten belichten van de Koude Oorlog en de overgang naar de Regionale Brandweer Zeeland en de Veiligheidsregio Zeeland.

Gebeurtenissen in Nederland tussen 1946 en 1991

Er is een route uitgestippeld door de bunker, elke ruimte vertelt een verhaal. Zo begint de route met een

ontvangst, de oorsprong en het gebruik van de bunker.

Gevolgd met diaprojecties, een écht werkend zendstation en kan er een kijkje worden genomen hoe het was om in de brandweerkazerne te leven.

Aan het einde van de route kom je meer te weten over de IJssellinie, die ons land moest beschermen tegen een invasie vanuit het oosten. Buiten zijn verschillende demo's van voertuigen te zien!

Kijk voor alle informatie en de digitale folder op www.erfgoedzeeland.nl/koude-oorlog-weekend.

Afbeelding
Uitleg tijdens
de rondleiding in
de bunker op Open
Monumentdag 2021.

Het muZEEum gaat vernieuwen!

Afbeelding
Ontwerptekening van
het interactieve navi-
gatiespel 'Houd koers!'.
Er is een informatiebord met de titel 'Er is een informatiebord'.

Het Zeeuws maritiem muZEEum in Vlissingen is een van de mooiste maritieme musea van Nederland. Maar een groot deel van de huidige presentatie is twintig jaar oud en sluit niet meer aan bij een nieuwe generatie bezoekers. Met een ambitieus vernieuwingsplan wil het muZEEum nu de stap maken van een provinciaal naar een nationaal georiënteerd themamuseum, waarbij het 'eigen' Zeeuwse maritieme verhaal het middelpunt is.

De nieuwe presentatie wordt opgezet als een zeereis, verteld vanuit het persoonlijke perspectief van de zeevaarders. De zeereis verbindt Vlissingen (en Zeeland) met Nederland en de rest van de wereld. Zeevaarders kwamen in aanraking met andere culturen, gebruiken en gewoontes. De persoonlijke verhalen staan centraal in de nieuwe presentatie van het muZEEum. Een bont gezelschap van bekende en onbekende personages komt voorbij.

De zee op

De zeereis in de zeventiende eeuw begint met het bouwen van een schip, daarna het bemannen en bevoorraden, uitvaren en navigeren, handeldrijven, oorlog voeren, sterven en vereren. De 'achterblijvers', vooral vrouwen aan de wal, krijgen met een eigen ruimte een volwaardige plek. Daarnaast is er een speciale themaruimte over de Zeeuwse slavenhandel. De presentatie wordt afgesloten met een reflectieruimte, waarin de bezoeker aan hand van dilemma's een eigen oordeel kan vormen over thema's als zeehelden, ongelijkheid en de Gouden Eeuw.

In november van dit jaar sluit het muZEEum om in mei of juni 2023 te heropenen met de nieuwe presentatie. Stap aan boord en help het muZEEum te vernieuwen. Zie stapaanboord.nu.

Museumdepot COVRA vernieuwt ook

Het Museumdepot bij COVRA bestaat al meer dan tien jaar en wordt nu helemaal gemoderniseerd. Musea en COVRA lijken misschien op het eerste gezicht heel verschillende organisaties. Toch zijn er veel overeenkomsten: het zijn allebei specialisten in 'De kunst van het bewaren'. Voor COVRA is dit de duurzame en veilige opslag van radioactief afval. Musea zorgen ervoor dat bijzondere objecten voor het nageslacht bewaard blijven, veilig en in goede klimatologische condities. Musea en COVRA delen deze doelen in het Museumdepot in de opslag van de COVRA. We zijn blij met de goede samenwerking.

Er zijn regelmatig rondleidingen bij COVRA op het industrieterrein van Vlissingen-Oost; ook het Museumdepot wordt dan bezocht. Het muZEEum heeft als depotbeheerder samen met COVRA een meer aansprekende depotpresentatie bedacht. Er komt een betere verhaallijn en de nieuwe verlichting maakt het depot voor bezoekers veel aantrekkelijker. De eerste resultaten zijn al te zien. Dit najaar wordt de vernieuwing helemaal voltooid.

Pol Verbeeck
Zeeuws maritiem muZEEum

Afbeelding
Beeld Michiel de Ruyter
heeft zijn onderkomen
in het Arsenaal van
Vlissingen vervuult met
een plek in de COVRA |
foto R. de Nennie.

Samen sterker: de Zeeuwse Erfgoed Coöperatie

Afbeelding

Verschillende historische wagens op de Boerenlandrit Tholen van 27 juli 2022 | foto Stichting Het Werkend Trekpaard Zeeland.

Wat hebben molens, dialect, stukken vuursteen uit het verdronken Land van Saeftinghe, een boerentrekpaard met elkaar te maken? Er achter staan massa's vrijwilligers! Zij zetten zich in om dat cultureel erfgoed te behouden en te laten zien aan de inwoners en de bezoekers van Zeeland. In onze mooie provincie zijn er erfgoedvrijwilligersorganisaties van allerlei pluimage actief, met allemaal hun eigen focus. En daar zijn we trots op!

Vrijwilligers zijn onmisbaar. Zonder hen kunnen veel musea niet bestaan, gaan evenementen niet door én gaat er erfgoed verloren. Helaas zijn de vrijwilligersorganisaties soms zelf kwetsbaar, net als het erfgoed dat hen zo dierbaar is. De wereld verandert in rap tempo, en zo ook de eisen waar een vrijwilligersorganisatie aan moet voldoen. Er is de Wet bestuur en toezicht rechtspersonen, er is de Governance Code Cultuur. Wanneer je geld wilt aanvragen voor een activiteit krijg je te maken met regels voor het aanvragen en verantwoorden van subsidies. Wie wil er dan nog voorzitter of penningmeester zijn?

Wet bestuur en toezicht rechtspersonen

(WBTR): de meeste bestuurders van verenigingen en stichtingen handelen integer. Helaas waren er ook voorbeelden van wan-toestanden. Het doel van de wet is om dat te voorkomen door regels voor goed besturen vast te leggen. Zie <https://wbtr.nl/wat-is-wbtr>.

Governance code cultuur: deze helpt culturele organisaties om goed te besturen en een sterke, betrouwbare sector te zijn. De code is vrijwillig maar niet vrijblijvend. Zie cultuur-ondernemen.nl

Jongeren

Ook lastig: om aantrekkelijk te zijn voor jongere generaties moet je mee met de nieuwe platforms

die jongeren gebruiken om in contact te staan met elkaar en de wereld. Er wordt verwacht dat je meedoet met digitale vergaderingen. Je wordt gevraagd mee te doen met nieuwe digitale systemen, waarin de collectie van jouw stichting duurzaam opgeslagen wordt en waardoor er digitale tentoonstellingen gemaakt kunnen worden. Het is allemaal veelbelovend. Je weet dat het eigenlijk ook nodig is. Maar het kan ook overweldigend zijn: hoe werkt dat nu, waar begin je?

Samen sta je sterker! Waarom zou je proberen alles in je eentje op te lossen? Begin dit jaar hakten zestien Zeeuwse erfgoedvrijwilligersorganisaties, Stichting Landschapsbeheer Zeeland en Erfgoed Zeeland samen de knoop door. Een delegatie trok naar de notaris en de Zeeuwse Erfgoed Coöperatie was geboren.

Kracht van het collectief

Waar staat de coöperatie voor? De kracht van het collectief! Dus: helpen mogelijk te maken wat de afzonderlijke leden op eigen kracht niet goed lukt. Dat kan gaan om basiszaken, zoals het vinden van een penningmeester of het uitwerken van een financieel format voor zoiets als de jaarrekening zodat de verschillende penningmeesters er niet alleen voor staan. Of een training in het gebruik van social media, een digitaal collectiesysteem en het projectmatig opzetten van een activiteit. De kracht van het collectief zit ook in elkaar

Afbeelding
Contact- en
inspiratiedag in de
Historische Open
Havenkerk Souburg
op 27 september 2021

Afbeelding onder
Meldingen van
verwaarloosde duikers
zijn opgepakt door
Erfgoedvereniging
Heemschut, waarna
het waterschap aan de
slag is gegaan met de
restauratie van
cultuurhistorische
duikers in Zeeland.

aanvullen en inspireren: nieuwe activiteiten ontwerpen of al bestaande activiteiten samenvoegen zodat een breder publiek bereikt wordt en jongere generaties mee gaan doen. Daarnaast zal de coöperatie ook contacten leggen met overheden, fondsen, andere organisaties om de belangen van de leden te vertegenwoordigen en nieuwe kansen voor de leden en het erfgoed mogelijk te maken.

Wie zijn de Zeeuwse Erfgoed Coöperatie?

Er zijn leden en agenda leden. Een organisatie is bijvoorbeeld agenda lid omdat het geen rechtspersoon is of omdat het een afdeling van een landelijke organisatie is.

Leden

Boerderijstichting Zeeland ~ Gilde van vrijwillige Molenaars afdeling Zeeland ~ Stichting Behoud Hoogaars ~ Stichting Bunkerbehoud ~ Stichting Het Werkend Trekpaard ~ Stichting Oude Zeeuwse Kerken ~ Stichting Zeeuwse Streekdrachten ~ Vereniging de Zeeuwse molen ~ Vereniging Zeeuwse Musea ~ Zeeuwse Dialectvereniging ~ Werkgroep Cultuurhistorie KZGW

Agendaleden

Platform Maritiem Erfgoed Zeeland ~ Werkgroep Industrieel Erfgoed Zeeland ~ AWN afdeling Zeeland ~ Stichting Menno van Coehoorn ~ Erfgoedvereniging Heemschut ~ Stichting Landschapsbeheer Zeeland ~ Provincie Zeeland ~ Erfgoed Zeeland

Het dagelijks bestuur

Piet Bruinoog, *voorzitter* ~ Ria Geluk, *vice voorzitter*
Simon Jongepier, *penningmeester* ~ Erfgoed Zeeland, *secretaris*

Een speciale plek is er voor Erfgoed Zeeland: de partner voor organisaties die iets willen met erfgoed. Erfgoed Zeeland heeft een warm hart voor de vrijwilligers en ondersteunt hun organisaties al jaren op allerlei manieren. Met veel plezier was Erfgoed Zeeland behulpzaam bij het vormen van de coöperatie, en zij zal blijven bijdragen aan het vinden en verzilveren van de meerwaarde van samenwerking. Door te faciliteren, te inspireren, kennis te brengen, activiteiten te ontplooiën en door soms een spiegel voor te houden.

Laten we ook de betrokkenheid van de Provincie Zeeland noemen. De Provincie ziet de waarde van vrijwilligersorganisaties én is zich bewust van

Faro: de wind in de rug

Van wie is erfgoed eigenlijk? De Erfgoedwet legt eigendommen, taken en bevoegdheden bij overheden en specifieke organisaties. Het Europees verdrag van Faro stelt echter dat ook erfgoedgemeenschappen die zich betrokken voelen, ruimte moeten krijgen om mee te beslissen over wat van waarde is, of iets behouden moet blijven en wie daar verantwoordelijkheid voor neemt. Dit kan bijvoorbeeld een groep dorpsbewoners zijn die opkomt voor herbesteding van de dorpskerk, omdat de kerk hen aan het hart gaat en dreigt te verdwijnen. De uitdaging aan de overheden en de professionele erfgoedwereld is om dan samenwerking en co creatie aan te gaan. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed onderzoekt hoe dit verdrag in Nederland toegepast kan worden.

Zie bijvoorbeeld:

cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro/verdrag-van-faro

Meldpunt Erfgoed Zeeland

In samenwerking met de deelnemers van de coöperatie onderhoudt Erfgoed Zeeland een meldpunt erfgoed. Iedereen kan daar melding doen van een archeologische vondst of over bedreigd, ondergewaardeerd of onbekend - gebouwd, landschappelijk en archeologisch - erfgoed in Zeeland.

Meldingen die via het Meldpunt Erfgoed Zeeland zijn binnengekomen worden door een of meerdere van de bij de coöperatie aangesloten organisaties in behandeling genomen. Een melding doen?
Ga dan naar erfgoedzeeland.nl/meldpunt.

kwetsbaarheid. Zij zet daarom in op continuïteit door samenwerking, met opdracht aan Erfgoed Zeeland om dat op allerlei manieren te doen slagen. Het is knap dat het onder coronamaatregelen gelukt is om de samenwerking gestalte te geven. De Provincie ziet de Zeeuwse Erfgoed Coöperatie als waardevolle toevoeging aan de Zeeuwse culturele infrastructuur en wil graag actief meedenken in het werk waar de coöperatie voor staat.

Meer weten?

Kijk voor meer informatie en contactgegevens op erfgoedzeeland.nl/zeeuwse-erfgoed-cooperatie.

Expertise Monumentenwacht versterkt Leren kijken naar een monument

Afbeelding links
Tjirke inspecteert
de Grote of Onze-Lieve-
Vrouwekerk in Tholen.

Afbeelding rechts
Sem beklimt een toren
om deze te inspecteren.

Het vak van monumentenwachter blijft zich ontwikkelen. Nieuwe materialen en nieuwe inzichten leveren een waardevolle bijdrage aan het in stand houden van een monument. Om eigenaren en beheerders goed te kunnen adviseren, is het belangrijk om inzicht te hebben in de ontstaansgeschiedenis van monumenten en werkelijk te kunnen 'kijken' naar een monument.

De Monumentenwacht van Erfgoed Zeeland helpt eigenaren en beheerders met het in stand houden van monumenten en cultuurhistorische bouwwerken. De monumentenwachters voeren bouwkundige inspecties uit en geven onafhankelijk onderhoudsadvies. Ze kunnen eigenaren en beheerders begeleiden bij restauraties en renovaties én geven advies en tips op het gebied van vergunningen, subsidies en verduurzaming.

Opleiding

Om de abonnees van de Monumentenwacht nog beter te kunnen adviseren, volgden monumentenwachters Tjirke Roelofs en Sem de Paauw de tweejarige opleiding Professional Restauratie aan het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen (NCE).

Deze opleiding beslaat het brede terrein van erfgoedzorg en restauratie. Alle facetten van de instandhouding van monumenten komen voorbij. De studenten krijgen zowel theorie- als praktijklessen over historische constructies en de gebruikte materialen en afwerking van monumenten en bouwgeschiedenis. Daarnaast ook over het over het begeleiden van restauratieprojecten, opstellen van plannen, adviseren van eigenaren, aanvragen van vergunningen en subsidies, werkvoorbereiding, calculaties en het handhaven op vergunningen en uitvoeringsvoorwaarden.

Bouwhistorische verkenningen

De opleiding leverde een waardevolle bijdrage aan de kennis over monumenten en materiaalgebruik van de beide monumentenwachters.

Sem vertelt: "Voor de opleiding heb ik meerdere opdrachten uitgevoerd, waaronder een bouw-historische verkenning van de Engelse Kerk in Middelburg. Hier heb ik heel veel van geleerd. Je leert op een andere manier naar een gebouw kijken en inschatten hoe oud een onderdeel is. Wanneer je weet welke cultuurhistorische waarde iets heeft, weet je ook wat je moet zien te behouden in een monument."

"Dagelijks toegepaste kennis"

Ook Tjirke is enthousiast. "Tijdens de opleiding heb ik een bouwhistorische verkenning gemaakt van de hervormde kerk in Aagtekerke. In de kerk hangt een prachtig epitaaf, dat ik als kind al heel mooi vond. Tijdens de verkenning ontdekte ik dat het een belangrijk werk is van de bekende kunstenaar Rombout Verhulst. Het was heel leuk om te doen, er is zoveel te ontdekken."

Over de vraag welk vak ze het leukste vonden, hoeven ze niet lang na te denken. "Het vak bouwgeschiedenis vond ik het leukste vak. Je gaat steeds meer bouwonderdelen herkennen en je kunt ze in een bouwperiode plaatsen. Die kennis pas ik dagelijks toe", aldus Sem.

Ook Tjirke geeft aan dat ze dat vak heel interessant vindt. "Een best wel ingewikkeld vak is Wet- en regelgeving, een vak dat bovendien steeds aan verandering onderhevig is. Het is voor mij belangrijke materie, want ik krijg er vragen over van onze abonnees".

Tjirke en Sem hebben de opleiding met veel plezier gevolgd en op vrijdag 1 juli 2022 hun diploma ontvangen. Alles wat ze geleerd hebben, nemen ze nu mee in hun dagelijkse werk.

Kijk voor meer informatie over de Monumentenwacht op www.erfgoedzeeland.nl/monumentenwacht.

Tjirke Roelofs

In 2019 is Tjirke Roelofs als eerste vrouwelijke adviseur en monumentenwachter in dienst gekomen bij Erfgoed Zeeland. Voordien werkte ze bij een Zeeuwse gemeente als beleids-medewerker Beheer en Realisatie - waarbij ze verantwoordelijk was voor het onderhoud van de gemeentelijke accommodaties - en rondde daar de hbo-opleiding Bouwkunde af. Naast de inspecties die de Monumentenwacht uitvoert, adviseert Tjirke over de Subsidie-regeling Instandhouding Monumenten (SIM)-aanvragen, beantwoordt ze vragen over subsidies en werkt ze aankoopinspecties - met een kostenraming voor de komende tien jaar - uit.

Sem de Paauw

Sem de Paauw werkt inmiddels vier jaar als monumentenwachter bij Erfgoed Zeeland. Na zijn mbo-opleiding Bouwkunde en Allround Timmerman en heeft een periode bij een aannemingsbedrijf gewerkt.

In 2018 solliciteerde hij naar de functie van monumentenwachter bij Erfgoed Zeeland. "Erfgoed sprak me altijd al aan. Ik woon in Middelburg en heb genoeg monumenten om me heen. Ik vind het inspecteren van erfgoed erg leuk, helemaal als ik ervoor naar grote hoogte moet klimmen. In het werk van een monumentenwachter komt dat regelmatig voor."

Trots op het monument

Uniek praalgraf krijgt nodige opknapbeurt

In de hervormde dorpskerk van Stavenisse staat een praalgraf om trots op te zijn. Het is vervaardigd door Rombout Verhulst (1624-1698), één van de belangrijkste Hollandse beeldhouwers uit de Gouden Eeuw. Kerkrentmeester Rien de Graaf ziet de staat van het monument achteruit gaan en zette alles op alles om de benodigde middelen voor restauratie te vinden, en met succes.

Rien de Graaf is gepensioneerd horloge- en klokkenmaker. Zijn woning op een steenworp afstand van de kerk was voorheen ook de horlogewinkel met werkplaats. Rien is geboren en getogen in Stavenisse. Hij woont sinds 1954, toen hij anderhalf jaar oud was, in zijn ouderlijk huis en is er nooit weggegaan.

Al van kinds af aan had hij aandacht voor het praalgraf. Sinds 2011 is hij kerkrentmeester en beheert hij de kerkgebouwen. Hij voelt zich verantwoordelijk voor het monument. "De beschadigde plekken worden groter. De conditie is de laatste tien jaar echt verslechterd. Het komt voornamelijk door het zout. Tijdens de Watersnoodramp heeft het beeld onder water gestaan. Stavenisse is van heel het eiland het zwaarst getroffen. Het water kwam tot aan de zolder. In de toren van de kerk zit een gedenksteen die de waterhoogte markeert."

"Heel uniek dat zo'n werk in Stavenisse te vinden is"

Rien was ten tijde van de watersnoodramp drie maanden oud. Hij was de jongste van de gevluchte inwoners die hun toevlucht hadden gezocht in de bovenzaal van het oude gemeentehuis.

Experts

"Die ene pilaster met scheur vond ik gevaarlijk overkomen. Ik had niet het idee dat ie meteen zou bezwijken, maar toch heb ik de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) gevraagd om de staat van het grafmonument te beoordelen. De RCE zei tegen me: ga de restauratie gelijk in werking stellen, dit is zeer urgent. Langer monitoren is te risicovol." Twee experts van de RCE en het Rijksmuseum hebben zich erom bekommerd. Zij hebben uitgebreide brieven naar de gemeente Tholen gestuurd om de gemeente aan te sporen zich in te zetten om dit bijzondere funeraire erfgoed van Stavenisse te behouden. "De plaatselijke bevolking vindt zes ton om het praalgraf te restaureren gewoon heel veel geld, maar voor de kenners is dat natuurlijk heel anders. Het is uniek!"

'Volledig monument'

Om de restauratie te kunnen financieren moest Rien alles op alles zetten. Het praalgraf is eigendom van de kerkgemeente. "Was dat maar niet zo. Dan was het eenvoudiger geweest. Nu moeten we er zelf voor opdraaien, in plaats van de gemeente of de familie. Allereerst heb ik een aanvraag ingediend of de kerk de status 'volledig monument' kon krijgen. Het was destijds slechts een 'vanwege monument', omwille van enkele monumentale interieuronderdelen. Daardoor konden we de restauratie niet volledig

Afbeelding

De vingertoppen van het beeld werden rond 1870 door kinderen afgebroken om in de kerk mee te knikkeren | portret- en detailfoto Mieke Wijnen Fotografie.

gesubsidieerd krijgen en ook niet bij de Provincie Zeeland een aanvraag indienen. Op 19 november 2019 kregen we de uitslag dat de kerk én het interieur eindelijk officieel als 'volledig monument' werden aangemerkt. Dat maakte het aanvragen van subsidies een stuk eenvoudiger. Na vele inspanningen kregen we op 12 juli van dit jaar te horen dat de laatst benodigde subsidie ook gehonoreerd was. De restauratie kan eindelijk doorgaan!"

Op de vraag of Rien het graf als een lust of een last ziet, antwoordt hij: "Het is wel een lust, maar het is ook een last om dit allemaal te regelen en financieel rond te krijgen."

"Het is geen kleinigheid zoiets"

Restauratieplan

Er is door specialisten een gedegen restauratieplan gemaakt. De behandeling zal hetzelfde zijn als bij het praalgraf van Willem van Oranje in Delft. Dat heeft heel goed uitgepakt. Het monument wordt gedemonteerd en alle onderdelen worden naar Amsterdam gebracht. Daar wordt het op vakkundige wijze in baden onzout. In totaal duurt het anderhalf tot twee jaar voor het weer terugkomt. Bij terugplaatsing komt er een kunststof plaat achter en onder, zodat het werk helemaal vrijstaat van de muur en vloer.

Hieronymus van Tuyll van Serooskerke

Wie was toch die man die zo'n imposant praalgraf verdiende? Hieronymus van Tuyll van Serooskerke (1615-1669) was ambachtsheer van Tienhoven, Stavenisse en Sint-Annaland. "De Van Tuyll is een heel grote, beroemde adellijke familie met veel land. In 1653 heeft Hieronymus net buiten het dorp een slot laten bouwen, waarvan alleen de fundamenteën nog bewaard zijn. Hij bivakkeerde daar graag. "Het was zijn nadrukkelijke bevel om hier in Stavenisse begraven te worden. In de kelder onder de kapel staan twee loden kisten. Eén is van hem, de ander vermoedelijk van zijn vrouw."

Knikkeren met vingerkootjes

"Dat het grafmonument zo bijzonder was wist niemand hier. Dat kwam pas nadat de experts van de RCE en het Rijksmuseum ernaar gekeken hebben en erover geschreven hebben. We wisten niet beter dat, als we naar de kerk gingen, het beeld een beetje verscholen achter de preekstoel stond, meer niet. Rond 1870 gebruikten kinderen het beeld als klimrek en hadden ze stukjes van de vingers, de vingerkootjes, afgebroken en daar knikkerden ze mee in de kerk. De baldadige jeugd van Stavenisse heeft dat gedaan en dat kun je nog altijd zien. Later is er een hek omheen geplaatst. Nadat de oude kerk gesloopt was, hebben ze dat hek weer weggehaald. Waarom weten we niet."

Afbeelding

Luchtfoto van de kerk in Stavenisse met zichtbare verwoestingen door de watersnoodramp in 1953 | foto gemaakt door een Noorse journalist, ontvangen van Rien de Graaf.

Fascinatie

Waar komt Riens fascinatie voor zo'n praalgraf vandaan? "Ik heb me altijd al geïnteresseerd in geschiedenis. Als kind gingen we ieder jaar met m'n ouders en broers een dagje uit naar een groot museum. Het Rijksmuseum bijvoorbeeld. Dat heb ik daarna met mijn eigen kinderen ook gedaan. Als we op vakantie gingen, waren de kinderen na een week echt moe, want we gingen van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat van alles bekijken. Dat vond ik echt mooi, maar de kinderen hebben er later ook weleens over geklaagd dat het voor hen echt geen vakantie was. Het graf interesseert me zo omdat er heel veel over te ontdekken is. Ik leer er heel veel van en ik krijg alle nieuwe onderzoeken ook als eerste te zien. Als je leest hoe bijzonder het beeldhouwwerk is en welke stukken er allemaal nog meer door Rombout Verhulst zijn gemaakt, is dat echt uniek."

"Hij ligt er mooi bij"

Regelmatig komen er bezoekers uit het hele land speciaal voor het praalgraf. Ze willen het met hun eigen ogen bewonderen en hebben er vaak ook al over gelezen. "Dan vertel ik mijn verhaaltje en merk ik dat zij, nu het beeld zo bekend is, er soms meer van weten dan ik. Voorheen was het altijd andersom."

De kerk is lid van de Monumentenwacht van Erfgoed Zeeland. "Elk jaar komen ze langs, zo houden we goed zicht op het onderhoud. De kerk zelf moet ook heel nodig gerestaureerd worden. Dat gaat gelijktijdig met de restauratie van het praalgraf gebeuren. We zijn de RCE, het Rijksmuseum, de gemeente Tholen, de provincie Zeeland en Vereniging Rembrandt zeer dankbaar voor hun medewerking bij de restauratie. Het is een hele onderneming. Ik heb er geen slapeloze nachten van, maar ik denk er 's nachts ook wel eens aan. Het is heel complex. Heel leuk dat ik mijn verhaal mocht doen in jullie blad." Belangrijk om het monument voor de toekomst te behouden.

Ben jij ook zo'n trotse monumenteigenaar?

Laat het de redactie weten!

Wil jij je verhaal delen met de andere lezers van *Zeeuws Erfgoed*, neem dan contact op met de redactie:
zeeuws erfgoed@erfgoedzeeland.nl

Abonnees van de Monumentenwacht die aan de interviewreeks deelnemen, ontvangen voor hun medewerking de professionele portret- en detailfoto die bij hun verhaal worden afgebeeld.

Afbeelding

Bijzonder en in dit verband niet eerder gepubliceerd is de litho van de zeeschilder Petrus Johannes Schotel (1808-1865). In 1830 gaat Schotel werken als tekeninstructeur voor het Koninklijk Instituut voor de Marine in Medemblik. Schotel was een expert waar het gaat om de technische en historische details van de schepen. Zijn grondige studie van de gebeurtenissen is af te zien aan dit meesterwerk. Exemplaren zijn opgenomen in het archief van het Rijksmuseum en het Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Gouwe Leeuwen

Zeeslag op de Gouwe in 1304, opmaat naar de Vrede van Parijs in 1323

Het is augustus 1304. De graafschappen Holland en Vlaanderen strijden al tijden over het bezit van Zeeland. Twee keer is de stad Zierikzee al belegerd door de Vlamingen en kon niet worden ingenomen. De Vlamingen werpen bij de derde keer alles in de strijd om de stad in handen te krijgen. De muren worden bestormd, span- en werpgeschut slingeren verwoestende stenen over de muren. Pijlen zoeven heen en weer. Maar het lukt de Vlamingen niet ..., dan maar uithongeren. De stad is er slecht aan toe en de poorters zijn aan het eind van hun Latijn. Dan verschijnt een geallieerde Hollandse en Franse vloot in de monding van de Gouwe. De grootste zeeslag in de middeleeuwen tot dan toe ontbrandt.

Zeeslag

Uit de Rijkmkroniek van Melis Stoke weten we hoe het eraan toeging. De grote Vlaamse koggen liggen midden in de Gouwe, direct ten noorden van de haveningang naar Zierikzee, op de vijand te wachten. Aanvoerder Gwijde van Namen zit op de grootste Vlaamse kogge met honderden soldaten aan boord. Op de voorplecht en op de achtersteven zijn kastelen aangebracht. Ook op de mast is een kasteel getimmerd en aan de mast zijn roeiboten opgehesen met de nodige boogschutters aan boord. De schepen zijn voorzien van

katapulten en een grote voorraad pijlen en stenen. De geallieerde vloot, onder leiding van jonker Willem en vlootvoogd Grimaldi doet er niet voor onder. Kleurrijke tapijten zijn over de ruwhouten boorden gehangen. Voeg daarbij de kleurrijke schilden met de wapens van de ridders, de vaandels, de vlaggen en de in het zonlicht fonkelende helmen, harnassen en maliënkolders. Het moet een imponerend schouwspel zijn geweest voor de poorters op de transen van Zierikzee.

Vrede

De geallieerden winnen de zeeslag en trekken vervolgens als bevrijders het benarde Zierikzee binnen. De poorters hebben standgehouden! Uiteindelijk wordt in 1323 de Vrede van Parijs bezegeld tussen Holland en Vlaanderen. Zeeland wordt voor het eerst erkend als zelfstandige bestuurlijke eenheid en wordt het graafschap Zeeland. Dat is in 2023 700 jaar geleden. Zierikzee speelt een cruciale rol. Trots is de zegel van de stad Zierikzee dan ook gehecht aan de oorkonde van de belangrijke Vrede van Parijs. Het had zomaar anders af kunnen lopen, dan was Zeeland bij Vlaanderen ingelijfd. Het boek Gouwe Leeuwen neemt lezers mee in dit ongelooflijke, spannende en waargebeurde verhaal.

Afbeelding

Detail van een van de vijf fresco's in Palazzo Spinola in Genua. De poorters van Zierikzee kijken vanaf de transen naar het ontbranden van de zeeslag op de Gouwe. Links zijn de koggeschepen te zien en rechts de galeien van Grimaldi. De fresco's zijn geschilderd door de beroemde Italiaanse frescoschilder Lazzaro Tavarone. | ©Galleria Nazionale di Palazzo Spinola di Genova.

Collectieve geheugen

U moet het maar eens proberen. Kom je een Vlaming tegen en je zegt: "1302?", dan krijg je direct als antwoord: "de Guldensporenslag". Tijdens de Guldensporenslag werd het complete Franse ridderleger door de Vlamingen onder leiding van de Vlaamsgezinde Jan van Renesse verslagen.

Dit verhaal zit in het collectieve geheugen van de Vlamingen, jong en oud. Zeg je tegen een Zeeuw: "1304?", dan kijken de meesten je vragend aan, ook veel inwoners van Zierikzee. Dat is in het verleden weleens anders geweest. Nog in de negentiende eeuw werd dit thema door de Leidse studentenvereniging Minerva gekozen tot een van de belangrijke gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis. In de Maskerade van Leiden in 1865 werd 'De intocht van de ridders in bevrijd Zierikzee 1304' massaal nagespeeld. Het doel van de Stichting Vrienden Erfgoed Zierikzee - de uitgever van het boek *Gouwe Leeuwen* - is dan ook het

verhaal van het beleg van Zierikzee en de zeeslag op de Gouwe weer in ons collectieve geheugen te verankeren.

Bijzondere illustraties

Het boek *Gouwe Leeuwen* bevat veel illustraties en kaartmateriaal. Een aantal daarvan zijn in dit verband niet eerder vertoond. Zo zijn in het Palazzo Spinola in Genua fresco's te zien van de zeeslag op de Gouwe voor de poorten van Zierikzee. De Franse koning Filips de Schone stuurde in 1304 de Genuese admiraal Ranieri Grimaldi naar Zeeland om te helpen in de strijd tegen de Vlamingen. Een nazaat van de admiraal bepaalde dat er een nieuw paleis moest komen in Genua en in 1599 was het paleis gereed. In de grote zaal op de eerste verdieping werden op het plafond fresco's aangebracht. Ze zijn geschilderd door de beroemde Italiaanse frescoschilder Lazzaro Tavarone. Hij schilderde de zeeslag op de Gouwe in 1304 ter ere van admiraal Grimaldi. De spectaculaire fresco's vertellen het verhaal van de zeeslag bij Zirizea, afgebeeld op zijn zestiende-eeuws, in late renaissancestijl.

Afbeelding

Met kaartmateriaal zijn de troepenbewegingen in Vlaanderen, Zeeland en Holland geïllustreerd | bron: kaartmateriaal A.A. Beekman, Holland, Zeeland en West-Friesland in 1300, Geschiedkundige Atlas van Nederland.

Herdenkingsjaar 2023

Dit alles is de opmaat naar evenementen die in het herdenkingsjaar 2023 zullen worden georganiseerd in samenwerking met het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen en University College Roosevelt.

Luitzen Bijlsma

www.vriendenerfgoedzierikzee.nl
info@vriendenerfgoedzierikzee.nl

Jongeren enthousiasmeren tijdens Dag van de Bouw

Afbeelding
Steven van Driel de winnaar van de wedstrijd spijkerslaan.

Half juni was de Zeeuwse coördinator van het ROP aanwezig op de Dag van de Bouw bij Bouwbedrijf Boogert in Oosterland.

Een leerling van Bouwbedrijf Boogert was gevraagd om op deze dag ook aanwezig te zijn in de stand, en te laten zien hoe mooi de (restauratie) bouw is. De leerling ging aan de slag met douglas hout, en maakte daarmee een ouderwetse verbinding met handgereedschap. Terwijl de leerling druk bezig was met het maken van de verbinding trok hij de aandacht van jongeren. De leerling vertelde hen vol enthousiasme wat hij aan het doen was, en dat deze verbindingen vroeger werden gebruikt in vakwerkwoningen.

Afbeelding
Arne Bouwman bezig met het maken van een verbinding.

einde van de dag de winnaar van een nieuwe hamer bekend gemaakt kon worden.

Verder kon er in groepjes van vier een Da Vinci brug gebouwd worden: een brug met minimaal twaalf balkjes, zonder spijkers, lijm of andere verbindingen. Door de juiste techniek toe te passen kun je op deze brug staan. Hier komt inzicht en teamwork bij kijken.

Wedstrijd spijkerslaan

Leerling ambassadeurs

Nadat de jongeren enthousiast waren gemaakt (er zijn geen betere ambassadeurs voor het vak dan leerlingen!) sprak de ROP-coördinator hen ook aan, en vertelde nog meer over het vak. Daarnaast konden ze meedoen aan de wedstrijd spijkerslaan, waarbij een spijker in zo min mogelijk slagen in een balk wordt geslagen. Daar was veel animo voor. De namen en het aantal slagen werden genoteerd, zodat aan het

In de loop van de dag kwamen degenen die mee hadden gedaan aan het spijkerslaan regelmatig vragen of ze nog bovenaan stonden. Wanneer dat niet meer het geval was, vroegen ze of ze nog eens mochten slaan om te proberen weer op de eerste plek te komen. Tegen het eind van de dag kwam bijna iedereen nieuwsgierig kijken of ze de winnaar waren, wat uitmondde in een echte wedstrijd. Om de beurt sloegen de deelnemers een spijker in de balk. Tot er iemand was die in zo weinig slagen de spijker in de balk sloeg, dat het niet meer beter kon. De winnaar was bekend en ging met een nieuwe hamer naar huis!

Al met al was het een geslaagde dag en is de opleiding Timmeren goed gepromoot. De opleiding Metselen werd in een andere stand van Bouwbedrijf Boogert onder de aandacht gebracht.

Grensverhalen | 10

Het verlies van Sommelsdijk

Afbeelding
Afbeelding van
Sommelsdijk in
de Cronyk van
Smallegange | bron: ZB |
Bibliotheek van Zeeland,
recordnummer 2447.

Er zijn nog altijd mensen die denken dat het (Zuid-)Hollandse Goeree-Overflakkee bij Zeeland hoort. Heel gek is dat niet, want eeuwenlang heeft Zeeland hier een enclave gehad. Een enclave is een gebied dat geheel wordt omsloten door grondgebied van een andere partij. Het gaat in dit geval om de Zeeuwse enclave Sommelsdijk op het genoemde Hollandse eiland. Maar hoe kwam dit dorp bij Zeeland terecht, wanneer en waarom is Zeeland het weer kwijtgeraakt en zijn er nog Zeeuwse sporen?

Sommelsdijk is in de late middeleeuwen ontstaan vanuit verschillende (bewoonde) schorren die in de veertiende eeuw ten oosten van het eilandje Goeree ontstonden. Deze schorren - aangeslibd buitendijks land (in Holland ook wel gorzen genoemd) - waren in beeld bij verschillende belanghebbenden, waaronder de heerlijkheid Putten en de Grafelijkheid van Zeeland. In 1312 was er een eerste paalscheiding en vanaf

1406 werden de schorren als pachtgrond uitgegeven. De schorren waren profijtelijk vanwege de moertering, die ook op andere plaatsen in het deltagebied voorkwam. Hierbij werd de dunne kleilaag van een plaat weggegraven en kon het met zout doordrenkte veen daaronder worden gewonnen. Dit kon zowel gebruikt worden voor de winning van zout of - nadat het was gedroogd - als brandstof.

Afbeelding
Het Van Aerssen-huis, een van de fraaie patriciërshuizen aan de Voorstraat
| foto's pagina 24, 26 en 27 David Koren.

Afbeelding
Deel van de kerkring van Sommedijk met de geel-blauwe dorpsvlag.

Afbeelding
De Kerkstraat, met in de historische panden met trapgevels (rechts) het Streekmuseum.

Afbeelding
Het statige gebouw 'De Doele' dat eens de schutterij herbergde. In de Franse tijd werden de wapens van de gevel gekapt.

Afbeelding

De kaart van F.J. von Reilly uit 1789 geeft in het rood de omvang en ligging van de Zeeuwse enclave Sommeldijk (en haar exclave Oostmoer) aan | bron: Streekarchief Goeree-Overflakkee.

Verbonden met Zeeland

In 1417 gaf Jacoba van Beieren als gravin van Zeeland het schor 'Somelsdyck' ter bedijking uit aan haar moeder Margaretha van Bourgondië. Al gauw werd het gebied omringd door een lage 'Somersdyk'. Het duurde toen nog enige tijd voordat daadwerkelijk met de inpoldering werd gestart. In 1465 werd het gebied definitief bedijkt en ontstond de Sommeldijkse polder. Na verschillende andere bedijkingen ontstond het eiland Overflakkee en daarmee ontstonden ook verschillende langsturende grenskwesties.

Sommeldijk bleef echter Zeeuws, omdat Jacoba van Beieren bij het verpachten van haar land als voorwaarde had gesteld dat het eigendom bleef van haar nakomelingen, c.q. de Grafelijkheid van Zeeland. Zo bleef het dorp eeuwenlang een Zeeuwse enclave, behorende tot het gewest Zeeland. In de 'Cronyk van Zeeland', gepubliceerd in het jaar 1700, valt te lezen dat Sommeldijk 'het beste en grootste dorp in de gansche provincie was'.

Aan het einde van de zestiende eeuw kreeg het dorp zelfs een eigen raadhuis, waarbij op de benedenverdieping de waag werd gevestigd. De heerlijke rechten van Sommeldijk werden in 1611 gekocht - en tot 1795 uitgeoefend - door de familie Van Aerssen, die belangrijke functies vervulde binnen de WIC en grote delen van de kolonie Suriname in bezit had.

Zeeuws-Hollandse twistappel

Sommeldijk vormde meerdere malen een twistappel tussen Holland en Zeeland. Dit kwam door de welvaart van het dorp, die onder meer werd veroorzaakt door gunstigere belastingtarieven. Hoewel men er hoofdzakelijk van de landbouw leefde, was het dorp hierdoor ook aantrekkelijk voor handels- en ambachtslieden. Zo waren er enkele zilversmeden, een bierbrouwerij en een bank van lening. Dergelijke ambachten en voorzieningen kwamen in de wijde omgeving niet veel voor. Ook de scheepvaart was niet onbelangrijk. Al vroeg was er een haven, die uitmondde in het Haringvliet (en daarmee de Noordzee, via het Dirkslandse Sas). Door verzanding dreigde het dorp wel voortdurend afgesloten te worden van de buitenwereld. Voor het graven van een nieuwe haven door de plaat Flakkee verleenden de Staten van Holland in de achttiende eeuw geen toestemming. Dat zou immers betekenen dat men het naburige 'eigen' Middelharnis benadeelde.

In de achttiende eeuw werden er vanuit Sommeldijk nog enkele polders aangelegd, zoals het zogeheten 'Nieuwland van Sommeldijk'. Hierdoor werd het Zeeuwse grondgebied te midden van het Hollandse territorium nog wat verder uitgebreid. De kaart van F.J. von Reilly uit 1789 geeft de maximale gebiedsgrootte van de Zeeuwse enclave aan en toont zelfs ten oosten van het dorp een heuse Sommeldijkse exclave

Afbeelding links

De laatste bewaard gebleven grenssteen die tot 1805 de landsgrens tussen Holland en Zeeland aangaf, met aan de Zeeuwse zijde de wapens van zowel Zeeland als Sommeldijk.

Afbeelding rechts

En met het wapen van Holland aan de zijde van Middelharnis.

aan, ofwel een stuk land dat politiek gezien wel maar geografisch gezien niet met het (Sommelsdijkse) 'kernland' is verbonden. Dit was de zogenaamde 'Oostmoer', waar zowel de heren van Middelharnis als Sommeldijk aanspraak op maakten en waarvan uiteindelijk een deel exclusief in Sommeldijkse handen kwam en een deel gemene (gemeenschappelijke) grond werd.

De Franse Revolutie maakte een einde aan de privileges van adel en kerk. Ook voor anachronismen die hieruit waren voortgevloeid, zoals oude (heerlijke) leenrechten, was geen plaats meer. In eerste instantie werd geheel Goeree-Overflakkee ingedeeld bij Zeeland, van 1798 tot 1801. Daarna werd het gehele eiland bij het departement Holland gevoegd, met uitzondering echter van Sommeldijk. In 1805 volgde nog een grenscorrectie en werd Sommeldijk alsnog bij (Zuid-)Holland ingelijfd. Bij het ontstaan van het Koninkrijk en de grondwetswijziging van 1814 werd de overgang van het dorp van Zeeland naar Holland intact gelaten, zoals ook veel andere Napoleontische innovaties gehandhaafd bleven (invoer kadaster, burgerlijke stand en dergelijke). Latere wetten inzake de grens tussen Zuid-Holland en Zeeland (27 mei 1869 en 18 december 1876, Staatsblad 245) hadden slechts betrekking op de vraag waar de grenslijn in de stroom moest worden getrokken en leidden niet tot ingrijpende wijzigingen zoals in 1805. De Sommeldijkse exclave nabij Stad aan 't Haringvliet werd in 1826 bij Middelharnis

gevoegd, na opmetingen van het kadaster op Goeree-Overflakkee. In ruil daarvoor kreeg Sommeldijk een stuk uit het Oudeland van Middelharnis, direct grenzend aan Sommeldijk. Uiteindelijk verloor het dorp haar volledige bestuurlijke onafhankelijkheid toen het in 1966 werd samengevoegd met het naburige Middelharnis.

Zeeuwse identiteit

Ook al behoort het dorp al meer dan tweehonderd jaar tot (Zuid-)Holland, er zijn nog voldoende karakteristieken die de Zeeuwse oorsprong van Sommeldijk verraden. Als eerste is het een typisch 'Zeeuws' voorstraatdorp met een kerkkring. Dat zijn dorpen met een hoofdstraat die loodrecht op de haven staat en de verbinding met de kerk vormt. Het is een dorpsstijl die veel voorkomt in het zuidwestelijk kustgebied. Bovendien is Sommeldijk een voorstraatdorp van de uitgebreide variant: met twee flankerende achterstraten ter weerszijden van de hoofdstraat die aansluiten op een zuidelijke achterweg.

Aan deze straat zijn verschillende oude patriciërs-woningen te vinden. Door de slechte verbinding met zee heeft Sommeldijk hoofdzakelijk een agrarisch karakter behouden, in tegenstelling tot Middelharnis. Het kleine haventje van het dorp diende dan ook hoofdzakelijk voor de overslag van landbouwproducten (en niet als vissershaven). Op de plek waar de Langeweg - die de grens

Afbeelding links
Beeld van het koeienwachtertje aan de voet van de kerk, een link naar het agrarische verleden van het dorp.

Afbeelding rechts
In de huidige haven van Sommelsdijk heerst vooral grote rust.

vormde tussen Sommelsdijk en Middelharnis - tegen de dijk botst, staat nog een oude grenspaal. Het is een fraaie hardstenen paal, geornamenteerd met de provinciewapens van Holland en Zeeland. Aan de Zeeuwse zijde is ook het wapen van Sommelsdijk toegevoegd. Het is daarmee een uiterst zeldzame paal, want Zeeland telt nog maar één andere paal die (mede) is gemaakt om de provinciegrens aan te geven, de zogenaamde guirlande-paal nabij Kapellebrug (grens Zeeland met Oost-Vlaanderen). De paal staat nu zo ongeveer op de historische grens van Middelharnis en Sommelsdijk, maar werd in de jaren zeventig gevonden in de Weipolder. Hij is toen naar het streekmuseum gebracht en kreeg in 1984 zijn huidige plek 'op den diek'. Volgens historicus Jan Both van het Streekarchief Goeree-Overflakkee zijn er tot het midden van de twintigste eeuw nog tenminste drie andere grenspalen geweest langs de toegangswegen naar Sommelsdijk (onder andere nabij de grenzen met Dirksland en Nieuwe Tonge). Deze zijn helaas verdwenen.

In de jaren negentig van de twintigste eeuw is er weer een discussie gevoerd over de staatkundige indeling van Nederland, waarbij onder meer de vorming van een (stads)provincie Rotterdam-Rijnmond aan de orde was. Goeree-Overflakkee zou daarbij perifeer ten opzichte van de rest van Zuid-Holland komen te liggen, waardoor aansluiting bij Zeeland plotseling een optie werd. Hoewel men normaal gesproken altijd de blik

op Rotterdam heeft ('de overkant'), waren er plotseling toch ook wel wat mensen die aansluiting bij Zeeland niet zo'n gekke gedachte meer vonden, gelet op de overeenkomsten in schaal en cultuur. Het is er niet van gekomen. Op 29 april 2020 werd uitbundig gevlagd om de officiële overgang van het dorp van Zeeland naar Holland te vieren (of te gedenken). De reden is volgens historicus Jan Both eigenlijk niet eens zo belangrijk. Het vlaggen is vooral bedoeld om de eigenheid van Sommelsdijk te benadrukken. Er werd bijvoorbeeld eveneens uitbundig gevlagd toen de weekmarkt van het dorp naar Middelharnis verdween (en later door de protesten weer terugkwam). Zo heeft de bijzondere Zeeuwse geschiedenis onmiskenbaar bijgedragen aan de sterke eigen identiteit van het dorp en haar inwoners.

David Koren

Meer lezen

- G.B. Bannink & J.M.M. van de Meer (1991). *Goeree-Overflakkee van de punt tot de plaat*. Uitgeverij Van Koppen BV, Ouddorp.
- Jan Both (2015). *Een kleine geschiedenis van Sommelsdijk in 55 + 1 verhalen*. Sociëteit Rethorica, Sommelsdijk.
- Jan J.B. Kuipers (2013). *Vrijheid, gelijkheid en broederschap. De Nederlanden in de Franse tijd*. Walburg Pers, Zutphen.
- R. Stenvert, S. van Ginkel-Meester, E. Stades-Vischer & Chr. Kolman (2003). *Monumenten in Nederland. Zuid-Holland*. RDMZ, Zeist & Waanders Uitgevers, Zwolle.
- Marja Visscher (2000). *Goeree-Overflakkee tussen twee provincies*. Uitgeverij Deboekant, Oostvoorne.
- *Napoleon in Nederland 1811-2011 - Zeeland en Brabant*. Thema Tijdschrift jaargang 1, no. 4, aug/sep 2011.
- J.L. van der Gouw (2001). *Korte geschiedenis van de grenzen van de provincie Zuid-Holland*. Internetpublicatie.
- www.zeeuwseankers.nl.

ERFGOEDallerlei

Dankjewel

Jarenlang heeft Truus Trimpe Burger Mekking een bijdrage geleverd aan de rubriek Erfgoed Allerlei.

Hierin verzorgde ze een kwartaaloverzicht van de heem- en oudheidkundige bladen en schreef zij Uitgelicht.

Onlangs heeft ze aangegeven hiermee te willen stoppen, en was haar bijdrage in het juninummer van deze jaargang, de laatste.

We willen Truus namens Erfgoed Zeeland en al onze lezers bedanken voor haar bijdragen en wensen haar alle goeds toe!

Erfgoed Zeeland kan geen aanvullende informatie verstrekken over de verkoop van verschenen publicaties.

BOEKEN EN EENMALIGE UITGAVEN

Phons Bakx (red.), *Eens de jonge Zeeuw*. Uitgeschreven radio-gesprekken van mensen over hun jeugdleven, jongeren-cultuur en levens-keuzes, zich afspelend in, rond en buiten Zeeland, overwegend tussen 1950 en 1999, plus enige inbreng van de schrijver zelf.

Vier delen met naamregister (Middelburg: Stichting Antropodium, 2022) 2230, 52 pag.; ill., foto's, tek. In het kader van het onderwerp '50 jaar jong in Zeeland', werden in 2005 in de provincie tal van activiteiten ontplooid. Phons Bakx maakte in dat jaar voor Omroep Zeeland tientallen interviews en even zovele uitzendingen met en over betrokkenen. Deze interviews zijn door hem integraal opgeschreven en in vier delen gebundeld tot een monumentaal werk over jeugd-cultuur. Het geheel is voorzien van een handig deeltje met zaken- en personen-register. Onderwerpen die aan bod komen betreffen onder meer de verschillende muzieksorten uit die tijd, zoals: country, jazz, rock, indorock, beat, pop, underground en diverse musici. Tevens worden de onderwerpen jeugdcentra en muziekpodia, concerten, drugsgebruik, leven op het

platteland, (christelijke) jeugdverenigingen, kunst, mobiliteit (brommers, auto's, drinken met een slok op), spel en beweging, protesten en het overtreden van de wet behandeld.

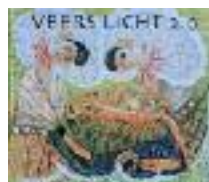
André Bauwens en **Geert Stroo**, *Sluis 1700-1794*. De katholieke kerk in Staats-Vlaanderen. Deel I en II (Aardenburg: Gemeente Sluis en de Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen, 2021) 346, 384 pag.; ill., grav., tek., foto's, krt.,

plattegr.; ISBN 978-94-91528-29-3. Uitgegeven in de reeks Bronnenpublicaties West-Zeeuws-Vlaanderen. Deel I omvat een voorwoord, tijdsbalk, en een inleiding over de katholieken in het westelijk deel van Staats-Vlaanderen, met name in Sluis in de achttiende eeuw. Dit wordt gevolgd door een lange reeks getranscribeerde bronnen (waarvoor de Paiz werk verrichtte). Bevat tevens een lijst van kerkelijke functionarissen, woordenlijst, bibliografie, archivalia en index. Het tweede deel is volgens hetzelfde stramien opgebouwd en telt eveneens een driehonderdtal pagina's met bronnenpublicaties. Alle documenten zijn in de tekst van annotatie naar vindplaats voorzien.

Peter van Druenen, *Vlissingen was de eerste! Hoe Vlissingen in april 1572 de eerste stad was die succesvol in opstand kwam tegen de troepen van Alva* (Vlissingen: Media58, 2022) 48 pag.; ill., tek., foto's, grav;

kleine literatuurlijst.

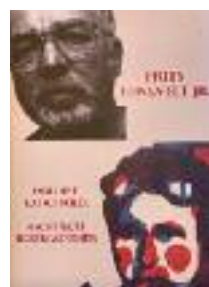
Veronica Frenks (red.), *Veers licht 2.0*. Nederlandse Kring van Tekenaars exposeert in Veere (Veere: Museum Veere/Ma Plume, 2022) 43 pag.; ill,

foto's, tek. ISBN 978-90-825010-4-9. Catalogus bij de gelijknamige tentoonstelling van achttien hedendaagse kunstenaars van de Nederlandse Kring van Tekenaars die Veere uitkozen om te werken aan de opdracht Veers Licht 2.0. Dat leverde een oogst aan werk op met potlood, krijt, verf, inkt, papier en op lpad. Veere blijkt nog steeds een inspirerende bron voor kunstenaars. Van alle achttien kunstenaars worden enige werken getoond die voorzien zijn van een korte begeleidende tekst. Met een voorwoord door directeur Veronica Frenks.

Robin Hageman en **Niels de Welde**, *De oorlog in Zeeland. Belevingseditie*. Ontdek de belangrijkste gebeurtenissen van bezetting tot bevrijding (Maastricht: BezetBevrijd, 2021)

136 pag. en bijl.; ill., tek., krt., plattegr., foto's. ISBN 978-94-9308403-2. De uitgave maakt onderdeel uit van een grotere serie die andere provincies van Nederland omvat. Het boek is gevat in een cassette en bevat een veertigtal bijlagen in de vorm van allerlei facsimilé documenten uit de oorlog, zoals kranten, pamfletten en kaarten. Tevens is er een app waarmee beeld en geluid geopend kunnen worden bij diverse foto's in het boek. De inhoud van het boek zelf geeft de geschiedenis van Duitse intocht in 1940 tot de bevrijding in 1944 weer zoals die ook van andere boeken over dit onderwerp bekend is. Het boek is opgezet in 26 korte hoofdstukken van enkele pagina's groot, waarbij veel gebruik is gemaakt van citaten van tijdgenoten en ooggetuigeverslagen.

Ard Hesselink (samenst. en red.), *Frits Lensvelt jr. Erudiet clochard, ascetisch Bourgondiër* (Bellingwolde: Specialty Book Productions, 2022) 152 pag.; ill., foto's, tek.; 978-90-90356822. Met erratum. In dit boek

zijn bijdragen van diverse auteurs opgenomen die gewijd zijn aan graficus en beeldend kunstenaar Frits Lensvelt (1922-1992). Naast een beschrijving van Lensvelt als graficus zijn dit vooral herinneringen. Frits Lensvelt werd geboren in de omgeving van het dijkhuis buiten Veere en woonde en werkte onder meer in Frankrijk, Spanje, Portugal, Brussel, Antwerpen, Dordrecht en uiteindelijk in Krabbendijke. Lensvelt werd een 'kunstenaars kunstenaar' genoemd en bewonderd om zijn autodidactisch vakmanschap, zeggingskracht en humor die sprak uit zijn houtsneden en etsen. Het geheel is voorzien van veel persoonlijke foto's van Lensvelt en afbeeldingen van zijn grafische werk en foto's.

Frank de Klerk, *In de Polder bij elkander. Het korte leven van Jan van den Bosch (1830-1850) in brieven* (Goes: Het Paard van Troje, 2022) 207 pag.; ill., foto's, krt., tek., grav., tab., plattegr.; ISBN 978-90-8320254-9. De broers Jacob en Jan van

den Bosch uit de Wilhelminapolder bij Goes emigreren in 1848 naar de VS. Van Jan zijn 85 brieven overgebleven die hij aan zijn familie schreef tijdens zijn verblijf op een kostschool in Duitsland en Leiden en later vanuit Antwerpen en de VS, waar hij les gaat geven. Jan sterft al op 20-jarige leeftijd als de beide broers Jan en Jacob - afkomstig van een nette en opgeleide familie - op drift zijn geraakt. De Klerk geeft een inleiding op de familie en Jan van den Bosch, waarna hij een beschrijving van de familie Van den Bosch geeft. In de hoofdstukken 2 t/m 7 komt vervolgens het leven van Jan voorbij waarbij zijn jeugd in Wilhelminadorp, kostschool in Neuwied, werk als gymnasiast in Leiden, vertrek vanuit Antwerpen naar de VS, werk als docent Frans en Duits en terugkeer naar Middelburg en overlijden in Marburg centraal staan. Citaten uit brieven worden afgewisseld met begeleidende tekst. Met drie bijlagen, noten, bronnen en literatuur en een woord van dank en verantwoording van de gebruikte afbeeldingen.

Dirk H.A. Kolff, Ad Tramper (beeldred.), *Frans Naerebout (1748-1818) en het Vlissingen van zijn tijd. Loods en burger van een stad in verval* (Zutphen: Walburg Pers, 2022) 510 pag.; ill., foto's, grav., tek., krt., plattegr.; ISBN

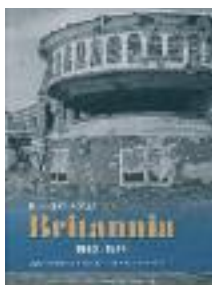
978-94-6249838-9. De schrijver (zoon van de voormalige Vlissingse burgemeester B. Kolff) is emeritus-hoogleraar Moderne Geschiedenis aan Universiteit Leiden. Deze studie is niet alleen een biografie van Naerebout maar ook een stadsgeschiedenis van Vlissingen in de tweede helft van de achttiende eeuw. Naerebout redde tientallen opvarenden van VOC-schip *Woestduin*, verrichtte nog talloze andere heldendaden op zee, maar maakte

Vlissingen ook mee als stad waar smokkel, kaapvaart en slavenhandel welig tierden. Oranjeliefde leidde tot schaamteloze plundering en molest en godsdiensttwisten werden uitgevochten. In vele korte en overzichtelijke hoofdstukken gaat de schrijver in op alle facetten van het leven in Vlissingen en dat van Frans en Jacob Naerebout. Die bijdragen zijn na het voorwoord en inleiding verdeeld over zes delen: de gebroeders Naerebout en de broederschap van Vlissingers; het verlies van het oude burgerideaal; het Vlissingen van de Bataafse tijd; de flottielje, de armoede, de stank en de smokkel; de neergang van de werf en de belofte op Oost-Bevelanden een held voor een verdrietig Zeeland. Met nawoord, verantwoording van de afbeeldingen, literatuurlijst en register. Beredeneerd notenapparaat bij het boek is op de website van de uitgever te vinden.

Wim de Meester en Kees Stoutjesdijk, *De luchtoorlog boven Zeeland. Deel 4b 1944-1945 Zuid-Beveland* (Middelharnis: WW2research, 2021) 314 pag.; ill., tek., krt., tab., foto's; ISBN 978-90-826010-7-7. In deze twee delen

van de reeks, waarin reeds Schouwen-Duiveland, Noord-Beveland en Zeeuws-Vlaanderen werden beschreven, ditmaal Zuid-Beveland als onderwerp. Er wordt een zo volledig mogelijk beeld gegeven van de militaire acties in de lucht en het lot van de daarbij betrokken bemanningsleden en lokale bevolking. Aan bod komen onder meer de inzet van de Armée de l'Air en de Aéronavale in de meidagen van 1940. Zo ook de plaatsing van de 76: Anti-Aircraft Brigade na de bevrijding van Zuid-Beveland. Die bevrijding werd afgedwongen door massale luchtsteun aan de grondtroepen, waarbij 97 burgers door luchtgeweld om het leven kwamen. Niet minder dan 87 vliegtuigen gingen verloren. Na de bevrijding bleef de regio frontgebied door de massale V-1 aanvallen op Antwerpen.

Hans Sakkers, Hans Houterman & Peter Heijkoop, *Bunkers rond hotel Britannia 1940-1944. Duits marinehoofdkwartier in de Slag om de Schelde* (Vlissingen: Stichting Bunkerbehoud, 2022) 185 pag.; ill., foto's, krt.,

tek., plattegr.; ISBN 978-90-8091043-0. Van alle bunkers die rond Hotel Britannia werden gebouwd is alleen nog de commandobunker over, weggestopt onder het plantsoen voor de Besevaer-Flat. Bij de bevrijding van Vlissingen in november 1944 werd er fel gevochten rond deze bunker waarbij de Duitse commandant krijgsgevangen werd gemaakt. In drie grote hoofdstukken wordt ingegaan op de vesting Vlissingen voor en tijdens de oorlog, de bunkers rond het hotel en de dienstdoende

officieren en het kraken van de Enigma code door de Engelsen. Vervolgens wordt de Slag om de Schelde in de Scheldestad beschreven, met de nadruk op de strijd om het hotel. Hierna volgen een nawoord, literatuurverantwoording, gebruikte archivalia en twee bijlagen met officiers-rangen en eenheden van de marine in de Slag om de Schelde. Met register en fotoverantwoording en een bijlage met een archeologisch rapport van het onderzoek naar de bunker.

Ellen de Vriend, *De weduwe. Een familie-geschiedenis* (Prinsenbeek: Davey Jones Publishing, 2022) 160 p.; ill., foto's; ISBN 978-94-6449183-8. De jonge bakker Jan uit Kampen gaat in 1902 in Heinkenszand werken bij de we-

duwe Dina die een eigen bakkerij heeft. De twee krijgen een relatie en trouwen. Het echtpaar emigreert naar de VS en de weduwe keert berooid terug met haar zeven kinderen. Een zwaar leven van armoede, ontberingen en epidemieën volgt. De auteur neemt de lezer mee in drie eeuwen familie-geschiedenis vanaf 1789, waarbij Jan en Dina en de periode 1879-1919 de hoofdmoot vormt, maar ook de voorvaders in acht hoofdstukken aan bod komen.

TIJDSCHRIFTEN

Bulletin Stichting Oude Zeeuwse Kerken 86 (1 april 2022) 1-24.

G.J. Lepoeter, 'Het zevengetijdencollege in de H. Maria Magdalenakerk te Goes'; Thomas H. von der Dunk, 'Wel een loffelijk herbouwen gelijk het voor den laatsten brandt is geweest' De vier totaal verschillende versies van den Middelburgse Abdijtoren'; Leo Hollestelle, 'Een kerk als cultuurtempel'; G.J. Lepoeter, 'In Zoutelande staat een kerk'.

Zeeland. Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 31/2 (2022) p. 49-96.

Barbara van Benthem Jutting, 'Tera van Benthem Jutting, een website een blog'; Eveline van der Pool, 'Een wapenstilstand uit 1422: de toenemende zelfstandigheid van de Staten van Brabant, Holland en Zeeland in de late Middeleeuwen'; André van der Veeke en Jan Kuipers, '35 jaar Ballustrada. Literair blad vanaf 1987 'tot het einde der tijden'; Jan van Damme, 'Façade 2022, reuring en plezier'.

Nehalennia. Archeologie, cultuurhistorie, streektaal en volkscultuur van Zeeland en Goeree-Overflakkee 216 (zomer 2022) 41-80. Gerard van Velde, 'Bunkerbouw in Cadzand tijdens de Tweede Wereldoorlog'; Arco Willeboordse, 'Minder artistiek, maar meer natuurgetrouw. Deel 1' (over de Verkade albums over Zeeland); Rie Rosmolen-Murre, 'In gesprek met Joos Heerebout'; Paul Heerschap, 'De onthulling van een gedenkteken voor Johannes Goedaert, fijnschilder en entomoloog'.

Congres: rondom Slot Haamstede

Afbeelding

Het vooraanzicht van Slot Haamstede | foto Gneomar van Nispen.

Vorig jaar verscheen het boek *Slot Haamstede tussen zand en zout. Geschiedenis, bouwgeschiedenis en archeologie van een kasteel op Schouwen*.

Voor dit boek is veel nieuw onderzoek gedaan en oud onderzoek opnieuw onder de loep genomen, deels met behulp van Erfgoed Zeeland. Dat heeft nieuwe inzichten opgeleverd over de bouwkundige ontwikkeling van Slot Haamstede, over de lange rij aanzienlijke bewoners en eigenaren, maar ook over de opgravingen die op het slotterrein zijn verricht, tijdens de ingrijpende restauratie van het kasteel van 1963 tot 1973. Die opgravingen blijken bijzondere resultaten te hebben opgeleverd. Rond het kasteel zijn tufstenen muren uit de Romeinse tijd en een christelijk grafveld uit de Vroege Middeleeuwen aangetroffen.

Afbeelding

Overblijfselen van een Romeinse tufstenen muur | foto ROB/RCE, fotograaf onbekend.

Om meer bekendheid te geven aan de uitkomsten van die onderzoeken wordt op 22 september 2022 een congres gehouden onder de titel:

Rondom Slot Haamstede
2000 jaar geschiedenis en archeologie op de Kop van Schouwen, Zeeland.

Op dit congres komen de (bouw-)historische en archeologische onderzoeken aan het slotterrein aan bod, maar ook andere onderzoeken op - en buiten - Schouwen-Duiveland, om de boeiende nieuwe inzichten rond het slotterrein in Haamstede in een breder verband te plaatsen.

We nodigen u graag uit om aan de hand van de interessante sprekers meer te weten te komen over de geschiedenis en archeologie van de Kop van Schouwen en andere delen van Zeeland.

Datum	22 september 2022
Tijd	10.00 - 16.00 uur, inloop vanaf 09.30 uur borrel ca. 16.00 - 17.00 uur
Adres	Hervormde kerk Haamstede, Ring 1, 4328 AE, Burgh-Haamstede
Toegang	€ 17,50, inclusief lunch, koffie en thee en borrel na afloop

Meer informatie en inschrijven:
www.rondomslothaamstede.nl

NIEUW in de musea

Met trompetgeschal geopend

Gloednieuw Museum Hulst

Eerst een druk-bezochte feestelijke opening op vrijdag 10 juni.

Daarna mocht het publiek gratis een kijkje komen nemen in het eerste openingsweekend. Honderden mensen hebben hier gebruik van gemaakt, met lovende reacties tot gevolg.

De 120 genodigden wachten geduldig tot de openingshandelingen zijn verricht en ze als eerste het nieuwe museum kunnen bewonderen.

In het museum zijn verschillende vormen van informatieoverdracht toegepast, zoals deze beeldschermen met verhalen van Hulstenaren uit de zeventiende en achttiende eeuw.

Voordat het museum in het pand trok is het gebouw 's-Landshuis grondig gerenoveerd en rolstoeltoegankelijk gemaakt. In de nieuwe vaste expositie, geproduceerd door Madoc uit Gent, komt de geschiedenis van Hulst en omgeving tot leven.

Met een mix van oud en nieuw staat er nu een museum van deze tijd. De topstukken uit de collectie worden getoond, geflankeerd door interactieve schermen en een attractieve audiotour in drie talen. In tien zalen wordt de bezoeker op chronologische wijze en met aantrekkelijke thema's ondergedompeld in het verhaal van Hulst. Voor kinderen is er een leuke aparte audiotour die met vosjes (Reynaert de Vos) duidelijk staat aangegeven.

Het verhaal van de zeventiende en achttiende eeuw wordt verteld door acteurs in streekdracht, die rollen spelen van bekende en minder bekende Hulstenaren. De opnames worden op levensgrote beeldschermen getoond, waardoor het lijkt alsof ze het verhaal zelf aan de bezoekers komen vertellen. Hulst heeft nu een interactief museum dat past in deze tijd en het is met lift toegankelijk voor iedereen: een museum om heel erg trots op te zijn.

Nieuwsgierig geworden?

Het museum is dagelijks geopend van 10.00 tot 17.00 uur, op zondag van 12.00 tot 17.00 uur.

www.museumhulst.nl

MOnuMENTaal

Deze rekenpenning toont een belangrijk moment uit de Tachtigjarige Oorlog: de zeeslag bij Sluis in 1603, waarbij de Zeeuwen de Spaanse zeemacht van Spinola versloegen. Behalve een rekenpenning is het een propaganda-instrument tegen de Spaanse vijand. Een rekenpenning werd in rekenkamers gebruikt op de legtafel, een soort telraam. Deze penning - geslagen in Middelburg - is door een particulier gevonden tijdens graafwerkzaamheden aan de Grote Markt in Goes, en dateert uit het laatste kwart van de zestiende tot en met het begin van de zeventiende eeuw. Vermoedelijk is deze penning gebruikt in een rekenkantoor aan de Grote Markt in Goes.

